

Сава Дамјанов

КУПОВИНА БУДУЋНОСТИ

КАО У СНУ, КАО НА ЈАВИ:

Звала се Танема, али то није било њено право име. Каткад се представљала као Масхундр, али Он је слутио да се иза тог имена Она само крије, како његова љубав не би узнемирила њено непоновљиво биће. Име јесте суштина и зато се господар Вуко от Кладово (јер, о Њему је реч!) посветио дешифровању њеног: старословенски је знао слабо, славеносербски још слабије, но на руку му је ишла околност што су у то доба школе форсирале учење енглеског као матерњег, а сербског као обавезног страног језика. Логично да се наш јунак у вези са неразумљивим именом-шифром најпре окренуо нематерњем језику, консултујући истовремено словаре и речнике (али и *Рјечнике!*) оних најдревнијих, њему сасвим неразумљивих.

Правило које ће га доцније учинити славним диљем света, а које је налагало да треба писати као што се говори а читати како је написано, то правило овде се зачудо није могло применити. Зашто, питаће се неко данас, када се баш то правило примењује свугде (дакле, не само у правопису!)? Одговор је, као и обично, једноставнији него што на први поглед изгледа, прост као пасуљ или – још боље! – као *Мала ѝросѝонародна славеносербска ѝеснариѝа* (из 1814.године): наиме, ни госпожа та која је страствено обузела Његово срдце није била читљива сходно поменутом правилу, дапаче – она је више личила на хијероглифе или на клинасто писмо Месопотамије него на Свету, вечну кирилицу! Иако се звала Масхундр, иако се каткад представљала као

Танема, иако је чак подсећала на неку вавилонску принцезу-пое-тесу, њено царство заправо није било од овога света. Тамо где јој је почивала душа, није живело њено тело; тамо где је другима био Рај, она је видела само пуну пустињу у којој ни један једи-ни извор не успева да потече, ни један плод да сазри, чак ни Зми-ја не може да измили и искуша своје поданике; најзад, тамо где је почивала љубав, у њој се будила Смрт...

...Ипак, господар Вуко от Кладово волео ју је болно и ништа га више није могло усрећити осим ње саме: покренута је лавина, урагани су уништавали све пред собом, Небо се отварало...

...Збуњен пред Непознатим и Неизрецивим, шетао је по плафону изговарајући речи и реченице уназад, мрмљајући и пиштећи као да су се време и простор укрстили, па свемирске сирене дају знак за узбуну. Или је можда прецизније ако се све опише овако:

ШЕТАО ЈЕ ПО ПЛАФОНУ, ЦЕРЕКАЛА СЕ ОКРЕНУТА НАОПАЧКЕ. ДЕТЕ У ЊЕМУ ИСПУШТАЛО ЈЕ НЕАРТИКУЛИ-САНЕ, НЕМУШТЕ ЗВУКЕ: НЕМУШТО БИЋЕ У ЊОЈ КРЕТАЛО СЕ КРОЗ ВРЕМЕ И ПРОСТОР, ПОПУТ СКАЗАЉКЕ НА САТУ (ЦИК-ЦАК, ХОРИЗОНТАЛНО!). КО ЈЕ ОНДА ОД ЊИХ ДВОЈЕ ЗАПИСАН У *Књизи Вечности*, КОЈА ПРЕДСТАВЉА И *Књију Бесмртника*? ЗНАЛО СЕ ТО ОДУВЕК, АЛИ СЕ И НИЈЕ ЗНАЛО НИКАД... ПРОШЛОСТ, БУДУЋНОСТ, САДАШЊОСТ. ЖЕНА-ДЕТЕ, МУЖЈАК-ВУК, АРХЕТИПСКО ЗАУВЕК. КО СЕ ПЛАШИ СМРТИ, НЕ ДОБИЈА БУДУЋНОСТ; КО СЕ НЕ ПЛАШИ ЖИВО-ТА, ПОСЕДУЈЕ САДАШЊОСТ; КО СЕ НЕ ПЛАШИ НИЧЕГА, ИМАЋЕ И НЕЋЕ ИМАТИ ПРОШЛОСТ...

КАО НА ЈАВИ, КАО У СНУ:

Тог јутра, хроми младић узјахао је коња и после три дана пристигао у Кладово. Пролеће је, година 1811, освит зоре изме-ђу снежних планинских врхова који се надносе над Дунавом. У Београду, где су га морили чемер и горчина, већ неколико годи-на нису се вијориле турске заставе, али ни оне нове – у које се са осталим устаницима заклињао! – нису оствариле наду жуђену и певану вековима уназад. „Можда би ми лакше било да су ми сва-ки дан ударали педесет канџија због избегавања егзерцира, него што сам подучавао размажене синове сербских главешина за шаку соли и кору леба”, размишљао је будући гоподар Вуко, али је такве мисли ипак прекидало и нежно сећање на последњи

сусрет са Ружом, љубљеним девојчетом своје младости, која ће у његовоме сердцу цветати и мирисати чак и када једном увене.

Свуда око вароши у коју је ујахао, пружао се бедем са широким шанчевима, а унутра се уздизала неосвојива тврђава Фетислам: када су опкољени Турци положили оружје и отпловили ка Видину, устаничке војводе и харамбаше ушле су у њихове домове, преузевши не само буле, сабље димискије и драгоцену покућство него и најбахатије навике дојучерашњих газда. Седећи на свиленим дуварима и ћилимовима из Персије, победнички су пили вино из позлаћених чезви, а ракију из шербетли филцана искићених смарагдима, док су с подједнаким гуштом меркали млађахне Влахиње, јаничарске хануме и дуге пушке арнаутке, кубуре, цефердаре и бенсилаве са јаркоцрвеним везовима. Послат од самога Верховнога Вожда да буде старешина над свим дунавским ђумруканама, хроми младић морао се уклопити у такав начин живота, који је био нужан део друштвеног статуса. „Какве две слушкиње имаде, које га дан и ноћ служе као две горске виле, да би му на њима позавидели и паше и аге и бегови”, записао је његов пријатељ-песник, додавши не без зрнца зависти: „Оне га свлаче и облаче, оне га купају и тетеше, оне му постељу намештају и лежу ту заједно са њим.” Тако је хроми младић, негдашњи скромни писар Правитељствујушчег совјета и учитељ обесних господичића у Београду, хтео-не хтео постао Господар Вуко от Кладово. Међутим, упркос свој раскоши, привилегијама и уживањима које су му дате, држао је код себе и једно момче из шабачке нахије које му је уз гусле казивало пјесме јуначке, а он их записивао у песнарице какове је виђао код аустријске своје браће Сербља; такође је редовно одлазио у оближњу Брзу Паланку где је столовао његов стари знанац Стефан Живковић и преводио Фенелоновог *Телемаха*; најзад, седећи на суђењима у својству представника власти, мање се интересовао за кривду и правду а више за језик којим су се сељаци из ових крајева обраћали судијама. Очито, у њему је живела вера да су сласти и ласти овога света пролазне, а књижевна слава бесмртна...

... Душа га ипак тишти више но костобоља и занавек одузета нога: осећај отуђености међу тим полудивљим ратницима и обесним пљачкашима, смањиле се тек када упозна госпожу Сару, тек обудовелу младу кнегињу чији покојни муж Миша Карапанџић беше потомак породице која је од старине кнезовала Неготином и читавом Крајином. Оставши сама, она је остала

на ветрометини нових великаша који мрзе њено достојанствено држање, њен педигре и њено образовање: у читавом београдском пашалуку, од дванаест совјетника само један је писмен а још двојица како-тако умеју да се потпишу, док госпожа Сара Карапанџић, иако жена, чита књиге и дописује се са умним људима из свих сербских крајева! За њих то је недолично и сумњиво, за њу – они, такви какви јесу, представљају опасност и с пуно разлога их се плаши. Млади господар Вуко стога за госпожу Сару није само занимљив саговорник, неко присан и близак њеној напаћеној души, него и заштитник чија политичка моћ у том часу није мала. Хромог ђумругџију запазио је чак и неготински војвода Хајдук Вељко Петровић, коме је управо Сарин муж својевремено судио због пљачки и насртања на туђе жене: штавише, млади али већ искусни царински вук ускоро ће постати човек од врхунског Вељковог поверења, чак у толикој мери да један шпијунски извештај из тог доба тврди како је у војводиној приватној служби („in Privat Diensten des Velko Petrovic”).

Хроми ђумругџија нашао се, дакле, између две ватре: неустрашивост, бескомпромисна храброст у бојевима, готово митски хероизам војводе-пустахије доживео је као блистави пут ка бесмертију налик Ахилејевом; с друге стране, прелепа и учена, а надасве необична кнегиња обраћа му се искрено, из дубине срдца, будећи тако наду да можда и љубов нежна води истом циљу – у будућности. Царинећи робу не само на обалама Дунава, него и диљем Хајдук Вељкове Крајине, господар Вуко от Кладово схватио је да се трговати може свим и свачим, а новцем купити чак и оно што човеку пристојном и здраворазумски воспитаном никада не би пало на памет. „Брате мој мили и слатка утехо моја”, пише му Сара док он својим пословима путује између Текија и Брегова, „буди ми и даље онај који си ми до сада био: ми јесмо одељени, али је мој дух вазда с тобом и свагда си ми пред очима и твоје речи једини су моме срдцу мелем”. На жалост, времена која долазе нису склона ни бесмртном хероизму, ни вечној љубави, ни будућности – која се, можда, и може купити у некој суровој вучјој трампи живота за смрт, или обрнуто?! Порта спрема завршни ударац Карађорђевој Србији, Срби су већ у расулу: „сами себе хоћеду један другога да свершу не розумевајући да ће тако нација наша остат через тога на целому свету за подсмех и презир и пониженије”, како луцидно примећује госпожа Карапанџић.

Онај који је строго (каткад и строжејше но што је Законо-описаније налагало!) царинио лађе, караване и трговце по касабанама – сада је припреман да се са пар кеса дуката запути ка царствујушчем граду Вијени; онај који је смело и немилосрдно војводовао Крајином – сада крстари друмовима и пустолинама, спреман на сопствену јуначку погибију и коначни улазак у легенду („Главу дајем, Крајину не дајем!”, каже свом верном другу у последњим овоземаљским часовима); само кнегиња Сара усред тог општег расула и бежаније остаје ту где јесте. Свет се мењао у магновењу, у општем метежу, и свако је заправо остајао сам: можда тек праћен сећањима која су као утваре мењала обличја:

ТАНЕМА, САРА, МАХСУНДР. НЕЗНАНА ПИСМЕНА, ЈЕЗИК КОЈИ ВЕЋ ДУГО УЧИ, ЈЕЗИК КОЈИ РОЂЕЊЕМ ЗНА. БЕСМЕРТИЈЕ СЕРБСКОГ АХИЛЕЈА, ВЕЧНО ПРОСВЕШТЕНИЈЕ ЊЕМАЧКО, БУДУЋЕ ЉУБАВИ ИЛИ ЉУБОВ КОЈА ЈЕ БУДУЋНОСТ? ХЛАДНОЋА, ДАЉИНА, МАГЛА. ПОЋИ ДАЉЕ, ЗАСТАТИ, ВРАТИТИ СЕ КУЋИ?! ЗАПИСАТИ СВЕ!!!

И У СНУ, И НА ЈАВИ...

Једном је по хладноћи која је ледила дах у уснама, негдашњи господар Вуко от Кладово (а сада само ВУК!) пртио стазу кроз снег дубок до паса и негде у даљини причинила му се Она: кроз измаглицу, у белој прозирној одори, наликовала је Снежној Краљици чије је цело биће – а не само срдце (као у бајкама)! – саткано од сићушних, оштрих крхотина леда. „Ако већ снежи попут пахуља по којима се познаје ноћ, али и дан”, помислио је он, „зашто се онда не зове Снежада, тј. другојачије зовома Шехерезада (ОПЕТ ТО, АЛИ ДРУКЧИЈЕ)?” ... Ова дилема ледила је и његово биће, па је одлучио да јој приђе, не би ли се уверио ко је уистину та тајанствена жена. Када се нашао сасвим близу, учинило му се да препозње Њен лик; стога је, по навици, промрсио кроз брке:

– Клекни!

Као да је нимало није збунило његово наређење, послушала га је кротко и – наизглед такође по навици?! – почела да му распује каиш, откопчава шлиц и нестварно врелим језиком помера његове вунене зимске гаће у страну, како би дошла до свог маленог божанства.

– Брже, кујице – наставио је да мрсомуди он – прогутај га и попи сместа, целог, нећу да ни једна кап исцури!!!

– Не могу тако, Господине мој: морам га мало боље упознати и ако ми се омили па га усвојим, онда ће ићи лако, или ти: клизиће као по лоју!

– Како да га усвојиш?! – био је запрепашћен онај кога је назвала својим Господином.

– Као малу бебу, Господине, Господару и Учитељу мој...

– Вуку се то никако није свидело, иако би несумњиво распалило мужјачку машту неког другог, једноставнијег и простијег. Вукови нису били исто што и крмаче, које су радо прождирале свој окот: напротив, они су према вучићима имали посве другачији однос. Тако је, рецимо, сам негдашњи господар Вуко от Кладово у неколико наврата заборављао имена своје безбројне живе и мртве деце, желео да им са далеких путовања пошаље паре – али (сведочи његова преписка!) никако се није могао сетити адресе на којој с мајком у царсвујушчем граду Вијени станују: зато је ваљда и било логично да онако братски и панславистички понуди једном бездетном руском грофу своје новорођенче на продају! Дакле, беше он нежни отац и брижни родитељ, па га је управо стога згрозило то што она коју је у мислима називао Снежадом показује спремност да усвојену бебу халапљиво прогута и попије до дна! Да ли је та жена ипак била привиђење, да ли су га Танема, Сара или Масхундр кушале на тај начин, да ли заиста NOMEN јесте OMEN или пак сви ми јесмо само Сенкине сенке сенка (што рече бесмртни Сенека, чије име је и само представљало суштину Сенке)?!

Изненада је приметио како се снег око њега прејестественном брзином топи, како се уместо зиме у хипу промаља благо премалеће, а ово опет – док је трепнуо – постаје несносно врело лето. Збуњен пред Непознатим и Неизрецивим, пожелео је да се докопа сигурности онога плафона по којем је ономад шетао и на којем је уснула Мудрост. Међутим, одатле се сада могло сагледати нешто сасвим другачије:

ПУСТИЊА, ПИРАМИДА, СЕНКЕ. ЖЕНА-ДЕТЕ САТКАНО ОД САМОЋЕ. ВЕТАР, МУЗИКА, НЕБО. РАЗИГРАНА КОСА, ТЕЛО КОЈЕ ДУША ОКРЕЂЕ И ВРТИ ПОПУТ ЧИГРЕ, МРАМОРНИ ЛАВИРИНТИ. ОНА, ОН, СВЕ(Т). „ПРОНАЂИ МЕ”, НЕМУШТО ВЕЛИ ОНА, „ЧИТАВУ ВЕЧНОСТ ЧЕЗНЕМ ЗА ТИМ”. НЕПОМИЧНОСТ, ПОКРЕТ, НЕСТАЈАЊЕ. МОЋНИ МОНУМЕНТ, ЧОВЕЧЈИ ЛИК, ОЧИ СРНЕ. „САМО ПРУЖИ РУКУ”, ШАПУЋЕ НЕВИДЉИВИ ГЛАС „И ОСТВАРИЋЕШ ЊЕН САН”. ТАМНИНА, ДОДИР, СЈАЈ. СИЋУШНА ПРЕД ЊИМ, НАДКРИЉЕН НАД ЊОМ:

ПРИБЛИЖАВАЊЕ-УДАЉАВАЊЕ. ЛЕБДЕ ПРАЗНИНОМ, АЛИ ОНА САД ЗНА ДА ЈЕ ТУ: ЊЕН МУШКАРАЦ, ИСКОНСКИ ВЛАДАР, ЊЕН БОГ. ДЕСТИНО? ДЕСТИНО. ДЕСТИНО!!!

И НА ЈАВИ, И У СНУ...

– Танема, Масхундр, Сара, па чак и Снежада – сведочиће касније господар Вуко от Кладово – нијесу искварене сербске ријечи каковима се браћа наша у Аустрији и Њемачкој служе. Оне су још нашијех предака дар, јере су и чељад која их као име носе – такође од давнина! Али Дестино... моја љубов која ће ми довијека жарити срдце... ДЕСТИНО... другојачије ТО бива...

Сво благо овога света, сви сребрњаци и златници које је на ђумрукани трпао у кесу, па чак ни бесмртна списатељска слава не могу му даривати оно што му може ово чудесно девојче: знао је то добро поверљиви хајдук-Вељков цариник, а још боље је знао да мора наћи начин којим ће кроз Њу задобити будућност. Додуше, није баш сасвим разазнавао коју је од њених еманација волео најболније, али Дестино није ни била лак плен за једнога вука, чак и тако искусног и вештог какав је он био. Да ли је будућност у Језику, или у Љубави, или у Љубави Језика и Језику Љубави – чија му је врата отварала Дестино?! Купити време од вечности није исто што и купити кило чварака на кладовској пијаци или тек упецаног шарана на обали, покрај његове канцеларије! Купити време од Вечности било је још тежи посао, а најтежи – купити Време од Вечности!!! Пошто се у дну свога бића плашио смрти, думало је он и думало, ама није раздумао ништа.

Брчкајући се тако једнога јутра у Дунаву, док су се Кладово и читава Вељкова крајина тек будили, спазио је златну рибицу која је плувала право ка њему. Није то била златна рибица од онијех што јунацима бајословних сказки испуњавају три жеље, али је у њој ипак било нечега злокобног: златна а масна, масна а страсна, страсна а јасна! Привид – истина – жеља? Кап воде на длану, невидљива по дану?! Не имајући другога излаза, запјевао је господар Вуко от Кладово ону стару народну: „Мутна реко, еј дубино: јел ми живот тако теко, да не спознам ништа фино?” ...

... А негде од горе, са небеса, као из Будућности, заорио се умилни женски глас:

– ДЕСТИНО!!! Сасвим обично име за једно тако необично, уникатно девојче... на старословенском или енглеском, на простонародном сербском језику или на језику хијероглифа – свеједно!